

Banovine, olakšavajući ponovno ujedinjenje hrvatskog naroda“ (Prlić, i dr. II, paras, 3, 31, 592.).

Žalbeno je pak vijeće odbilo sve argumente obrane: da je termin Banovina „samo referentna točka tijekom pregovora o unutarnjoj organizaciji BiH“ (para. 663.); da je Tuđmanovo pozivanje na Banovinu bilo „povijesne a ne političke naravi“ (para. 668.); da je Raspravno vijeće „u cijelosti zanemarivalo ostale relevantne dokumente“, jer „Tuđman: (1) zagovara neovisnost BiH kao konfederacije triju konstitutivnih naroda; i (2) pridaje važnost suradnji s Muslimanima i 'međunarodnom mišljenju““ (para. 677).

Tužiteljstvo i žalbeno vijeće odbili su sve argumente obrane, ali nisu željeli priznati ni povijesne argumente i vrijednosti na kojima se stvarao novi europski poredak koncem 20. stoljeća. Povijesni tsunami zahvatio je Europu padom Berlinskoga zida, otplavio komunistički poredak u državama Varšavskoga pakta, rastočio višenacionale države, omogućio ujedinjenje Njemačke i otvorio put stvaranju novog europskog poretka. Povijesni tsunami dohvatio je Bosnu i Hercegovinu svom svojom razornom snagom, jer ona nije bila spremna suočiti se sa povijesnim promjenama - potpuno dezorijetirana zbog svoje nesamostalnosti i nespremnosti na radikalne povijesne promjene.

U današnjim granicama Bosna i Hercegovina nikada nije postojala kao samostalna država. Od petnaestoga stoljeća bila je u sastavu Osmanlijskoga Carstva, potom u sastavu ili pod protektoratom Habsburške Monarhije. U monarhističkoj Jugoslaviji koja je od 1929. bila teritorijalno podijeljena na devet banovina “radi dekoncentracije vlasti” zato što je “država preča od svega”¹ – nema Bosne i Hercegovine jer je razdijeljena u čak četiri upravno-teritorijalne jedinice: Drinsku banovinu, Vrbasku banovinu, Primorsku banovinu i Zetsku banovinu.

U avnojskoj Jugoslaviji BiH je federalna jedinica s obećanjem da „nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska nego i srpska i muslimanska i hrvatska“². Odredbu iz 1943., komunistička je partija izigrala po završetku rata: svaki zahtjev Hrvata za ravnopravnošću diskreditiran je optužbom o prizivanju NDH, dok će odlukom CK SK BiH muslimani kao vjerska zajednica

1 Citati su preuzeti iz: F. Tuđman. *Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 1993., knjiga druga, str. 10.

2 Često citirana odluka ZAVNOBIH-a iz 1943. godine.



tek 1968. godine biti priznati kao zajednica Muslimana u nacionalnome smislu.³

Socijalističko je vodstvo BiH u srpnju 1990. usvojilo amandman na Ustav te je BiH definirana kao „demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive.“⁴ No, tri mjeseca prije nego što će Skupština usvojiti odluku da je BiH „suverena država“ ravnopravnih građana i naroda komunistički je režim još jednom uskratilo pravo narodima na ravnopravnost i suverenost. Skupština će u ožujku donijeti izborni zakon po kojem se zabranjuju „nacionalne“ stranke, odnosno političko organiziranje na nacionalnoj osnovi.⁵

Bosna i Hercegovina postala je 1990. samo formalno „suverena država“ ali bez unutarnjeg suglasja o svojoj budućnosti, sa sukobljenim interesima triju nacionalnih stranaka o sudbini Jugoslavije te sve-srpskim optužbama za

3 I. Lučić. *Uzroci rata, Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992.* Zagreb : Despot infinitus d.o.o., 2013., str. 20.

4 Amandman LX, na Ustav SR BiH usvojen na zasjedanju Skupštine 31. srpnja 1990. godine.

5 Tu će odluku potom poništiti Ustavni sud, pa su na prvim višestranačkim izborima u studenome 1990. većinu mjesta u skupštini dobile tri nacionalne stranke.

vatikansko-njemačku urotu protiv srpskoga naroda i Jugoslavije, optužbama kojima se nastojao zadržati *status quo* SFRJ u međunarodnome poretku.

Na prvim višestranačkim izborima održanim 18. studenoga 1990. godine pobijedile su nacionalne stranke.⁶ Stranke su prema budućnosti i BiH i Jugoslavije imale potpuno oprečne interese i programe. Program SDS bio je nacionalni unitarizam: vrlo precizno artikuliran zahtjev za ujedinjenjem svih „srpskih zemalja“ i ostanak u Jugoslaviji. SDA s formalnim zagovorom građanske države svoju je politiku reducirala na muslimanski hegemonistički centralizam, koketirajući s idejom integracije svih jugoslavenskih Muslimana. U sendviču ovih dvaju suprotstavljenih integralističkih politika HDZ BiH zagovarao je nacionalni federalizam: BiH kao zajednicu tri konstitutivna naroda, odbijajući svaku pomisao ostanka u Jugoslaviji.

Problem Bosne i Hercegovine oduvijek je bio kako riješiti nacionalne odnose, kako zadovoljiti nacionalne interese tri naroda a da bi se osigurala nacionalna ravnopravnost. Mogućnost dogovora između tri suprotstavljena nacionalna programa, tri naroda i njihovih političkih vođa – objektivno nije postojala. Stoljeća pod osmanskim okupacijom, desetljeća pod monarhističkom i komunističkim diktaturom imali su nenadoknadive posljedice: neizgrađenost nacionalnih institucija, nepostojanje demokratske političke kulture, nepoznavanje i neprihvatanje višestranačja – što se sve nadoknađivalo nacionalnim mitovima i (samo)obmanama.

Povijesna je ironija da je Badinterova komisija zaključila 29. studenoga 1991. "Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi se u procesu raspada", na dan koji je SFRJ obilježavala kao dan svojega utemeljenja.⁷ Iako je bankrotirala, Socijalistička Jugoslavije nije se raspala zbog ekonomskih razloga, već radi neriješenoga nacionalnoga pitanja. Jugoslavija je propustila svoju povijesnu šansu za opstanak 1971. kada se režim brutalno obračunao s pobornicima *Hrvatskoga proljeća* koji su tražili

⁶ U vijeću građana i vijeću općina SDA je dobila ukupno 86 mjesta, SDS 72 a HDZ 44 (što odgovara njihovoj nacionalnoj zastupljenosti prema popisu stanovništva (Muslimani 43,4%, Srbi 31,21% te Hrvati 17,38%; Jugoslavenima se izjasnilo 5,54% a ostalih je narodnosti bilo 2,38%). Ostale stranke dobile su tek 38 mjesta.

⁷ Komisija je mišljenje broj 1, donijela 29. studenoga 1991. godine, a javno je objavljeno 7. prosinca 1991.

decentralizaciju države i veća nacionalna prava, a samo je formalno prihvatio konfederalne odrednice u Ustavu.

Konfederacija za jugoslavenske integraliste i srpske hegemoniste nije država. No, čim su se 1990-ih stekle međunarodne okolnosti nezadovoljne su republike proglasile neovisnost i zatražile međunarodno priznanje: Hrvatska i Slovenija 25. lipnja 1991, Makedonija 8. rujna 1991.⁸ Odgovor na te zahtjeve uslijedio je i prije nego su bili postavljeni. Jugokomunistička armija i velikosrpska politika odlučili su se za rat kako bi sačuvali svoju ideološku i hegemonističku supremaciju u državi koju su smatrali svojim vlasništvom, prvi kao ustavni čuvari avnojske Jugoslavije, a drugi temeljem „demokratskoga“ prava najmnogoljudnijega naroda da sve „srpske zemlje“ ostanu u Jugoslaviji.

Ponovio se isti scenarij kao i 1939. godine, jedino što međunarodne okolnosti nisu bile iste. U monarhističkoj Jugoslaviji Hrvati nisu imali ni teritorijalnu samoupravu niti im je priznat nacionalni individualitet. Koalicija HSS-a Stjepana Radića i SDS-a Svetozara Pribičevića sklopljena je 1927. s ciljem reorganizacije jugoslavenskoga političkog života i borbe protiv velikosrpske hegemonije. Odgovor na takve zahtjeve kulminirao je 20. lipnja 1928. kada zastupnik Radikalne stranke i četnički vođa Puniša Račić u beogradskoj Skupštini ranjava Ivana Pernara i Ivana Grandu, smrtno ranjava Stjepana Radića te usmrćuje Đuru Basarička i Pavla Radića, zastupnike HSS-a.⁹

Kralj Aleksandar Karađorđević uveo je 6. siječnja 1929. osobnu apsolutističku vladavinu: ukinuo je Vidovdanski Ustav i raspustio Narodnu skupštinu jer je „nastupio čas kad između Naroda i Kralja ne može i ne sme biti posrednika“. U svom kraljevskom „Manifestu“ za najviši cilj svoje vladavine proglašava da svim sredstvima čuva državno i narodno jedinstvo.¹⁰ U ime čuvanja „državnoga i narodnoga jedinstva“,

8 Zahtjev za međunarodnim priznanjem postavila je i SR BiH 24.12. 1991.: „1. Predsjedništvo i Vlada SRBiH, u ime SRBiH, izražava želju da BiH bude priznata kao nezavisna država i mole EZ i njene zemlje članice da je priznaju u postupku i roku predviđenom u Briselskoj deklaraciji o Jugoslaviji“ (M. Tuđman, 2005., str. 115.)

9 „Nakon atentata Puniša Račić pobjegao je kroz ministarsku sobu, po izjavi nazočnih, vičući 'Živela Velika Srbija!'“. Ivan Mužić, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, 4. dop. izd., NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1990., ISBN 86-401-0040-3, str. 236. (Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Atentat_u_Narodnoj_skup%C5%A1tini_1928 .).

10 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 7. Ovaj i svi naredni citati o sporazumu o Banovini Hrvatskoj preuzeti su iz knjige F. Tuđman. *Hrvatska u*

dopušteno je isticanje samo državne zastave, zabranjena su sva nacionalna znamenja i sami narodni nazivi.¹¹ Za takvu je politiku kralj Aleksandar i prije uvođenja diktature osigurao međunarodnu potporu, prije svega Francuske.¹²

Nakon deset godina diktature ipak je moralo doći do sporazuma o rješavanju „hrvatskoga pitanja“. Princ Pavle i Vlada u Beogradu pristali su na preuređenje države, odnosno na novo teritorijalno razgraničenje banovina uz poštivanje nacionalnih kriterija i nužnost određenoga stupnja njihove autonomije. Glavno sporno pitanje bile su granice Banovine Hrvatske. „Budući da se položaj Slovenije podrazumijevao u povijesnim i jezičnim granicama, glavni predmet spora bilo je pitanje Bosne i Hercegovine, te Vojvodine“.¹³

Maček je u pregovorima bio na stajalištu da BiH i Vojvodina mogu biti zasebne jedinice, ili da budu podijeljene između Hrvatske i Srbije. Srpski su političari bili protiv podjele „ustrajući na traženju cijele Bosne i Hercegovine“. Muslimanski su se predstavnici suprotstavljali nacrtima o podjeli, tražeći autonomiju BiH, kako oni nacionalno neopredijeljeni tako i oni muslimani koji su se po podrijetlu i jeziku osjećali pripadnicima hrvatskoga naroda. Oni su smatrali da „Hrvatska bez BiH bila bi 'geografski monstrum, gospodarski neodrživ sklop', kao što i njima nema života bez povezanosti s Hrvatskom. Budući da bi svaka dioba BiH cijepala geografsko-gospodarsku cjelinu, a osobito teško pogađala muslimansko pučanstvo, to se jedini izlaz vidio u punoj autonomiji BiH.“¹⁴

Cvetković je nastojao da hrvatske teritorijalne zahtjeve svede na minimum, a Maček je inzistirao na tome da Banovina Hrvatska obuhvati Zapadnu Hercegovinu s Mostarom i tzv.

monarhističkoj Jugoslaviji. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 1993., knjiga druga, s očitom namjerom da se na autorovu tekstu može doći do uvida što je za povjesničara i državnika značila Banovina Hrvatska.

11 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 12.

12 „Sile su Antante ... računale s Jugoslavijom, pa su pružale potporu Aleksandru da učvrsti svoju vlast, ako treba i režimom čvrste ruke“, F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 18.

13 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 253.

14 Bosanski muslimani o budućnosti hrvatstva (*Muslimanska svijest*, III./12.V.1938., br 47). F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 254. „hrvatski opredijeljeni Muslimani, pristaše HSS-a, pogotovo radikalnih pravaških pogleda, protivili su se mogućnosti podjele BiH, ustrajući na tome da hrvatsku politiku u BiH valja neodstupno zasnivati na muslimansko-katoličkoj većini, pa im je bliža bila ideja autonomije BiH, koja bi se po svom položaju nužno više oslanjala na Hrvatsku, negoli ideja podjele“, Isto, str. 281.

Tursku Hrvatsku. „Cvetković je predložio da se sporna pitanja riješe plebiscitom, što je Maček odmah prihvatio“. ¹⁵

Pregovori Cvetković - Maček završeni su sporazumom od 22. travnja 1939. godine:

»Predsjednik kr. vlade Dragiša Cvetković i predsjednik HSS i SDK dr. Vladko Maček, prilazeći rješavanju hrvatskog pitanja, poslije dužih vijećanja složili su se za sada u slijedećem:

1) Na osnovu paragrafa 116. Ustava odmah izvršiti spajanje savske i primorske banovine s gradom i kotarom Dubrovnik u jednu jedinicu pod imenom Banovina Hrvatska. Definitivni pak opseg Banovine Hrvatske odredit će se odlukom naroda putem glasovanja u preostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, Dalmacije, te Srijema i Vojvodine;

2) Izvršiti odmah prenos kompetencija s centralne vlasti na Banovinu Hrvatsku tako, da opća nadležnost ostaje zajedničkoj centralnoj vlasti za poslove vanjske politike, narodne obrane i vrhovne državne uprave;

Poseban položaj Banovine Hrvatske zagwarantirat će se ustavnom odredbom - ugovorom.

3) Radi definitivnog preuređenja države sastavlja se zajednička vlada, koja ima pripremiti i provesti novo uređenje državne zajednice. U novo-stvorenim jedinicama bit će osiguran pun reciprocitet Srba i Hrvata i puna ravnopravnost vjeroispovijesti na bazi proporcionalnog sudjelovanja kroz ustanove. Momenat kada će se to provesti u djelo, odredit će se sporazumno s mjerodavnim faktorima.« ¹⁶

Knez Pavle odbio je prihvatiti sporazum od 22. travnja 1939., zbog toga što sporazum predviđa plebiscit ne samo u Vojvodini nego i u dijelu Dalmacije, tj. Boki Kotorskoj, pa bi Srbija mogla ostati bez izlaza na more. Maček je pod pritiskom popustio i pristao na izmjenu da će se „plebiscit provesti smo u preostalim dijelovima Bosne, Hercegovine i Srijema“. ¹⁷ Unatoč protivljenju većine režimskih i oporbenih srbijanskih političara koji su bili protiv preustroja države i predviđenih granica autonomije Banovine Hrvatske sporazum

¹⁵ F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 255.

¹⁶ Citirano prema F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 255-256.

¹⁷ Citirano prema F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 256.

je potpisan 26. kolovoza 1939. godine, pet dana prije početka drugoga svjetskoga rata.

Tekst Sporazuma Cvetković-Maček, polazeći od ocjene »da je Jugoslavija najbolje jamstvo nezavisnosti Srba, Hrvata i Slovenaca, a u cilju što pouzdanijeg i potpunijeg očuvanja javnih interesa«, sadržavao je točke u kojima je postignuta suglasnost i dogovor o načinu njegove provedbe u život:

1. *da se »obrazuje zajednička vlada«, koja će »na osnovu člana 116 Ustava, izvršiti obrazovanje Banovine Hrvatske, prenijeti na nju odgovarajuće državne nadležnosti, donijeti političke zakone i pripremiti sve što je potrebno za preuređenje državne zajednice«;*
2. *da u Banovinu Hrvatsku uđe teritorij Savske banovine i Primorske banovine i kotarevi: Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Derventa, Gradačac, Travnik i Fojnica.*

»Definitivni opseg Banovine Hrvatske odredit će se prilikom preuređenja države«, vodeći računa o »ekonomskim, geografskim i političkim okolnostima. Tom prilikom izdvojit će se iz navedenih kotareva općine i sela koja nemaju hrvatsku većinu«;

3. *da se »u novim jedinicama, kao i u državi u cjelini osigura ravnopravnost Srba, Hrvata i Slovenaca, kao i ravnopravnost vjeroispovijesti«;*
4. *da se »u nadležnost Banovine Hrvatske prenesu poslovi poljoprivrede, trgovine i industrije, šuma i rudnika, građevina, socijalne politike, narodnog zdravlja, fizičkog odgoja, pravde, prosvjete i unutrašnje uprave«;*

da u nadležnosti zajedničke vlade ostanu poslovi od »općeg i posebnog interesa za cijeli državni teritorij, kao što su: staranje o državnoj sigurnosti, suzbijanje antidržavne propagande, vršenje policijske obavještajne službe i osiguranje javnog reda, saobraćaj, vanjska trgovina, poslovi vjera, osiguranje jedinstva carinskog i trgovinskog područja, međunarodno pravo i opća načela radničkog prava i osiguranja«;

da je »za davanje državljanstva nadležna Banovina, osim državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva«;

da se »Banovini Hrvatskoj ima osigurati potrebna financijska samostalnost«;

*da će se »definitivne kompetencije Banovine Hrvatske«
odrediti »prilikom preuređenja države«;¹⁸*

Pažljivim čitanje sporazuma Cvetković – Maček razvidno je da je teritorijalno razgraničenje bio sekundarni problem. U osnovi Banovina Hrvatska nastala je spajanjem „teritorija Savske banovine i Primorske banovine“ te kotareva „Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Derventa, Gradačac, Travnik i Fojnica“. Travnik i Fojnica isključeni su iz Primorske banovine



1931. godine (kada je uključen Stolački kotar), pa su Sporazumom ponovo ušli u sastav Banovine Hrvatske. Cvetković je nastojao da Hrvatima prizna što manje teritorija i prava na teritorijalnu samoupravu ali nije mogao osporiti da su kotarevi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Derventa, Gradačac hrvatski kako po stanovništvu tako i povijesno.

18 Citirano prema F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 266-267. I dalje:

5. da »zakodavnu vlast u stvarima iz nadležnosti Banovine vrše kralj i Sabor zajednički, a upravu kralj preko bana«;
- da »bana imenuje i razrješava kralj«;
- da je »ban odgovoran kralju i Saboru«;
- da »svaki čin kraljevske vlasti u poslovima Banovine prema tome potpisuje ban i snosi odgovornost za isti«;
- da »sudsku vlast vrše sudovi u ime kralja na osnovu zakona«;
- da će se »za rješavanje sporova nadležnosti između države i Banovine i za ocjenu ustavnosti zakona osnovati Ustavni sud«;
6. da će »opseg nadležnosti i položaj Banovine Hrvatske biti zagaraniran i posebnom ustavnom odredbom, koja se neće moći mijenjati bez pristanka te Banovine«;
7. da će »vlada donijeti nove propise o štampi, o udruženjima, zborovima i dogovorima, o izboru narodnih poslanika, i o drugim stvarima ukoliko je to potrebno za provođenje narodnog sporazuma«.

Da je teritorijalno razgraničenje bio važan čimbenik ustroja Banovine Hrvatske potvrđuje i odredba da će se „definitivni opseg Banovine Hrvatske“ odrediti vodeći računa o „ekonomskim, geografskim i političkim okolnostima. Tom prilikom izdvojiti će se iz navedenih kotareva općine i sela koja nemaju hrvatsku većinu“. Odredba koja je inačice prve točke nacrtu sporazuma od 22. travnja 1939.:

Definitivni pak opseg Banovine Hrvatske odredit će se odlukom naroda putem glasovanja u preostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, Dalmacije, te Srijema i Vojvodine.

Činjenica je da je Maček bio sprema prihvatiti i autonomiju BiH (i Vojvodine), ali to su i Cvetković i srpska strana odbijali prihvatiti iz hegemonističkih razloga. I oni su bili svjesni da Hrvatska i BiH tvore „geografsko-gospodarsku cjelinu“, pa bi priznanje pune autonomije cijeloj BiH značilo preuređenje države na federalnoj osnovi.

Argumentacija protivnika kako nacrtu tako i samoga sporazuma otkriva bitnu dimenziju prijevora. Hegemonisti su odbacivali pregovore zato što pripremaju „prepad protiv zakonitoga poretka, državne cjeline i dinastije Karađorđevića“. U pismu se 20 senatora i 83 narodna zastupnika „govori da je 'priznanje hrvatskoga narodnoga individualiteta' dovelo do 'priznanja posebnoga hrvatskoga teritorija' ... a sve skupa ugrožava narodno jedinstvo i dovodi 'u pitanje opstanak državne celine'“. ¹⁹ Protiv sporazuma, tj. federalizacije države bili su pogotovo vojni vrhovi „jer bi federalizacija države tobože slabila obrambenu sposobnost zemlje“. ²⁰ Radikalna je stranka bila protiv novoga državno-pravnog položaja Hrvatske i federalističkoga uređenja države, a za „jedinstvo državne teritorije i državljanstva“, za „princip jednoga državnoga suvereniteta“, za centraliziranu državnu upravu te da se „jugoslavenska državna ideja ... ne sme ničim slabiti“. ²¹ Jugoslavenska republikanska stranka ocijenila je Sporazum kao „državni udar“. ²²

Unutarnje političke suprotnosti u monarhističkoj Jugoslaviji bile su takve da sporazum Cvetković – Maček nije do kraja implementiran, niti je polučio željene rezultate. U ljeto 1940. pri Vladi u Beogradu osnovana je komisija koja je izradila nacrt srpske federalne jedinice koja se ne bi „zvala banovina već *Srpske zemlje*; ona je trebala biti složena jedinica s

19 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 259.

20 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 256.

21 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 276.

22 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 281.

autonomnim pokrajinama: Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Vojvodina“.²³ Do sporazuma o potpunome preuređenju države u takvim okolnostima nije moglo doći jer su Maček i HSS odbili prijedlog osnivanja srpske federalne jedinice po toj osnovi „tražeći ili autonomiju ili podjelu Bosne i Hercegovine i Vojvodine“.²⁴

Pa ipak, ovaj je sporazum imao višestruko značenje:

Donošenje Uredbe o osnivanju Banovine Hrvatske značilo je „prvo razbijanje dotadašnjega centralističkoga državnoga uređenja“ i postavljanje pravnih osnova za preuređenje Kraljevine Jugoslavije, za njezino pretvaranje u složenu, federativnu ili konfederativnu državu...²⁵

Potpisivanjem sporazuma o osnutku Banovine, Hrvatskoj su prvi put u Kraljevini Jugoslaviji službeno priznata određena nacionalna prava u državnompravnom, političkom i u gospodarskom smislu, što joj je bilo do tada potpuno poreknuto u versailleskoj i vidovdanskoj Jugoslaviji.²⁶

Komunistička je partija iz polovičnoga uspjeha Sporazuma Cvetković – Maček izvukla radikalne političke i povijesne ocjene, na temelju kojih će već 1941. ponuditi program „rješavanja nacionalnoga problema u cjelini“ rušenjem srpskog hegemonističkoga režima a stvaranjem federativne Jugoslavije i obećanjem ravnopravnosti svih njezinih naroda:

Po mišljenju CK KPJ, Sporazum od 26. kolovoza 1939. bio je polovičan zbog toga što se ograničio samo na hrvatsko pitanje, a nije rješavao nacionalno pitanje u cjelini, i drugo što je bit hrvatskoga pitanja ostala i dalje neriješena, a to je „... da hrvatski narod slobodno odlučuje o svojoj sudbini“... CK KPJ je smatrao da se problem Sporazuma postavlja kao pitanje „njegova demokratskoga proširenja i produbljenja, kao problem rušenja politike srpskih hegemonista, politike rata i reakcije i nacionalnoga ugnjetavanja“.²⁷

HSS je u kraljevini Jugoslaviji bio najveća i najsnažnija hrvatska stranka, jer je imao nepodijeljenu potporu skoro cijeloga hrvatskoga naroda. Pa ipak, iako je uspio doći do

23 „Sjedište srpske vlade i srpske skupštine imalo je biti u Skoplju, a u Beogradu bi bilo sjedište središnje, federalne vlade i saveznoga parlamenta“. F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 287.

24 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 288.

25 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 268.

26 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 269.

27 F. Tuđman, 1993., knjiga druga, str. 282.

sporazuma u kojem mu se priznaje nacionalni individualitet i teritorijalna posebnost, nije bio dovoljno jak osigurati i punu provedbu toga sporazuma. Ostali narodi u monarhističkoj Jugoslaviji, osim Slovenaca, nisu bili ni priznati jer nisu imali ni institucije ni političke snage kako bi se mogli izboriti za svoj ravnopravni položaj u unitarističkom uređenju. Federativna Jugoslavija formirana je na obećanju ravnopravnost svih njezinih naroda.

Povjesničar dr. Franjo Tuđman smatrao je da u složenim državama narodi da bi bili ravnopravni moraju biti i suvereni: drugim riječima jedino konfederalni model državnog uređenja može im osigurati punu ravnopravnost. Činjenica da je od 1945. nastalo skoro 150 novih država koje su primljene u članstvo UN-a, za njega je dokaz da su integracijski procesi i procesi stvaranja nacionalnih država komplementarni a ne međusobno suprotstavljeni procesi:

Ja gledam i na slučaj Bosne i Hercegovine kao na slučaj svjetskog kretanja u suvremenom povijesnom razdoblju. Svijet se danas civilizacijski integrira, ali se nacionalno individualizira. Raspale su se u Europi i posljednje višenacionalne države, ne samo Jugoslavija, nego i Češko-Slovačka, potpuno demokratska zemlja, raspao se višenacionalni Sovjetski Savez.

S druge strane imamo stvaranje Europske zajednice, ali ne na unitarističkim osnovama, nego na osnovama zajedničkih interesa kao zajednice suverenih naroda. Slučaj Bosne i Hercegovine je u tom okviru, ali i jasno specifičan i veoma zamršen. Prema tome, u današnjem obujmu može opstati kao zajednica tri konstitutivna naroda, ako nađe, znači, takvo rješenje koje bi pomirilo njihove interese.²⁸

Sporazum Cvetković – Maček o Banovini Hrvatskoj 1939. prvo je priznanje nacionalnog identiteta i nacionalnih prava Hrvata te početak je razbijanja centralističkoga uređenja u kraljevini Jugoslaviji; Sporazum je povijesni poučak za politički program stvaranja federativnog uređenja druge Jugoslavija 1941. godine; Sporazum je polazište povjesničara Franje Tuđmana u prosudbi o nužnosti civilizacijskih integracija, te stajalište predsjednika Republike Hrvatske da samo one državne tvorbe imaju budućnost koje će osigurati svakom narodu da bude suveren u svojoj državi.

28 F. Tuđman. *Hrvatska riječ svijetu*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada 1999., str. 272.

Za haški Tribunal Banovina Hrvatska iz 1939. nije priznanje nacionalnoga identiteta Hrvata ni nacionalnih prava, nije zahtjev za federalnim uređenjem višenacionalne kraljevine Jugoslavije, nije iskustvo koje je otvorilo put formiranju federalne Jugoslavije, nije poučak da se druga Jugoslavija raspala jer nije osigurala punu ravnopravnost svih svojih konstitutivnih naroda.

Trebalo bi sve to zaboraviti pa da se prihvati kriminalizacija Banovine Hrvatske: „Krajnja je svrha vodstva HZ(R)H-B-a i Franje Tuđmana uspostaviti hrvatsku cjelinu koja, barem djelomično, rekonstruirala granice Banovine iz 1939. godine, što bi olakšalo ponovno ujedinjenje hrvatskoga naroda; a takav je entitet bio ili trebao biti izravno pridružen Hrvatskoj neposredno nakon mogućeg raspada BiH...“.²⁹

Kada se pažljivo čita ovako sročena optužnica onda je očito da je glavni krimen „vodstva HZ(R)H-B-a i Franje Tuđmana“ zagovarati i ustrajati na programu (kon)federalnog uređenja BiH. „Uspostaviti hrvatsku cjelinu“ je kriminalni pothvat budući da taj hrvatski „samostalan“ entitet unutar BiH, može odlučiti i ne ostati u BiH „nakon mogućeg raspada BiH“. Dakle, svaki federalni a pogotovo konfederalni entitet je kriminalni poduhvat jer može donijeti odluku „postati samostalna država“ ili pak odlučiti se za „ponovno ujedinjenje hrvatskoga naroda“.

Cinici bi rekli ni u povijesti ništa novo. Zbog istih su političkih razloga te takvih političkih osuda i sudskih presuda, s istom ili sličnom argumentacijom, Hrvati su optuživani i zatvarani i 1939. i 1971. i 1991., a ubijani i bez suđenja i sudskih presuda i u prvoj i u drugoj Jugoslaviji.³⁰

29 Tužitelj Scott obrazlažući koncept „Banovine Hrvatske“ kao krajnjeg cilja ZZP-a išao je tako daleko da je u svojem neznanu - ili oholosti jer si može priuštiti odbacivanje povijesnih činjenica kako bi podigao optužnicu – tvrdio kako je Banovina Hrvatska početak reorganizacija kraljevine Jugoslavije u banovine. Na to je upozorio i general Praljak u svojem obraćanju Raspravnome vijeću, ali očito bez učinka i na optužnicu i na presudu (27. travnja 2006., str. 917).

30 General Slobodan Praljak u uvodnom je govoru pred Raspravnim vijećem (27. travnja 2006., str. 917). iznio podatke o političkom teroru za vrijeme diktature kralja Aleksandra: „Na udaru režima bili su svi opozicijski političari a osobito pripadnici Hrvatske stranke prava, Hrvatske pučke seljačke stranke i Socijalističke radničke partije Jugoslavije; 1929. – 1932. u Jugoslaviji su provedena 152 politička suđenja; izrečeno je 18 smrtnih presuda, 4 doživotne robije, 734 optuženika su osuđena na 2348 godina robije; u istom razdoblju od 52 optužena pripadnika Hrvatske stranke prava 43 su osuđena na 289 godina robije, 5 na smrt u odsutnosti, 2 na vječitu robiju, 3 su obješena“

Žalbeno je vijeće osudilo zagovornike (kon)federalnoga uređenja BiH zbog „rekonstruiranja granice Banovine iz 1939. godine“. Žalbeno je vijeće odbacilo sve argumente o političkom i povijesnom značenju Banovine Hrvatske za šestoricu osuđenih Hrvata u predmetu IT-04-74. Jer, Žalbeno vijeće nije shvatilo da za Hrvate Banovina Hrvatska nije paradigma za teritorijalno razgraničenje, već za ustavno-pravno uređenje države u kojoj žive.

Žalbeno je vijeće potvrdilo optužnicu Tužiteljstva koja se zasniva na tvrdnji da je „rekonstruiranja granice Banovine“ zajednički kriminalni poduhvat radi „ponovnog ujedinjenja hrvatskoga naroda“. Paradoks je tako formulirane optužnice i donijete presude što Raspravno i Žalbeno vijeće nisu ništa znali o Sporazumu o Banovini Hrvatskoj iz 1939. Nisu im bili poznati uvjeti i razlozi zbog kojih i radi kojih je došlo do potpisivanja sporazuma između hrvatskih političkih prvaka i beogradskoga režima. Nisu im bile poznate ni političke i povijesne posljedice potpisanoga sporazuma. Konačno nisu im bili poznati ni učinci potpisanoga sporazuma.

Raspravno i žalbeno vijeće sporazum Cvetković – Maček kao dokument nisu prihvatili kao dokaz. Nitko od svjedoka i vještaka nije izložio i obrazložio sporazum o Banovini Hrvatskoj iz 1939. Zato suci o Banovini Hrvatskoj nisu mogli ništa znati, niti su mogli prosuditi „van razumne sumnje“ što je za optuženike značila Banovina Hrvatska. Suci su mogli počinili i počinili su očitu pogrešku u zaključivanju, jer nisu mogli ni smjeli ne prihvatiti dokaz o tome što je Banovina Hrvatska.